

TƯ TƯỞNG NHÂN NGHĨA Ở BÌNH NGÔ ĐẠI CÁO CỦA NGUYỄN TRÃI

Bình Ngô đại cáo xét về mặt tư tưởng thì đây là tác phẩm nổi bật về chủ nghĩa nhân đạo, minh chứng hùng hồn cho cuộc chiến thắng của nhân dân ta chống giặc Minh

Nghe hồn Nguyễn Trãi phiêu diêu

Tiếng gươm khua, tiếng thơ kêu xé lòng

(Tố Hữu)

Tuy ra đời gần sáu trăm năm, nhưng cho đến nay và muôn đời sau nữa, Bình Ngô đại cáo và những tác phẩm khác của Nguyễn Trãi mãi mãi đi sâu vào lòng người. Tư tưởng “nhân nghĩa” trong thơ văn Nguyễn Trãi thấm sâu, ngay khi mở đầu Bình Ngô đại cáo ông viết:

“Việc nhân nghĩa cốt ở yên dân,

Quân điếu phạt trước lo trừ bạo”

Vậy nhân nghĩa là gì? Nho giáo cho rằng: Nhân nghĩa là quan hệ tốt đẹp giữa người với người trong cộng đồng. Khái niệm này mang nội hàm rất đẹp, rất tiến bộ và cao cả. Nguyễn Trãi đã khẳng định: Điều chủ yếu của nhân nghĩa là phải giữ “yên dân”. Vì thương yêu dân, muốn cho dân được yên ổn làm ăn nên phải “trừ bạo” là từ những kẻ sách nhiễu dân.

Từ quan hệ ứng xử mang tính cách cá nhân, Nguyễn Trãi đã nâng lên thành tư tưởng xã hội, một nhiệm vụ cụ thể, nói như Đinh Gia Khánh thì “tư tưởng nhân nghĩa này không mơ hồ, nó gắn chặt với chủ nghĩa yêu nước”. Chính vì “nhân nghĩa”, vì thương dân nên Nguyễn Trãi xem những hành động man rợ của quân Minh hành hạ dân như đốt lửa thiêu sống, đào hố để chôn sống những người dân vô tội là những việc phi nhân nghĩa, là bạo ngược, do đó chúng phải bị trừng phạt. Như vậy có nghĩa là “Việc nhân nghĩa”, hành động nhân nghĩa không phải một cái gì trừu tượng, chung chung, mà nó biểu hiện bằng “Việc” cụ thể, là chống quân xâm lược để giữ yên bờ cõi, tiêu diệt các cuộc phản nghịch chống triều đình để xây dựng xã hội “vua sáng, tòi hiền”. Việc ấy phải được giao phó cho quân đội. Nguyễn Trãi không mơ hồ về sự nghiệp giải phóng dân tộc có thể dùng đường lối thỏa hiệp cái lương để châm dứt can qua, hòa bình muôn thuở, mà phải có sức mạnh của lực lượng quân sự và sức mạnh của “đại nghĩa”.

“Dem đại nghĩa thắng hung tàn

Lấy chí nhân thay cường bạo”

Không chỉ lấy nghĩa để thắng hung, không lấy nhân thay bạo, mà ở đây sự đối đầu lịch sử của cuộc kháng Minh này, kẻ thù là “hung tàn” là “cường bạo”. Nướng dân đen trên ngọn lửa hung tàn Vùi con đỏ xuống dưới hầm tai vạ

Tội ác “trời không dung, đất không tha” ấy của giặc Minh:

Độc ác thay trúc Nam Sơn không ghi hết tội

TƯ TƯỞNG NHÂN NGHĨA Ở BÌNH NGÔ ĐẠI CÁO CỦA NGUYỄN TRÃI

Dor bản thay nước Đông Hải không rửa sạch mùi

Tội ác ấy phải bị trừng phạt “Quân điều phạt trước lo trừ bạo”. Quân ở đây là nhân dân: Tập hợp thành đội quân “đại nghĩa - chí nhân” để chống lại quân cường bạo giặc Minh. Vậy là triết lý nhân nghĩa của Nguyễn Trãi xét đến cùng là lòng yêu nước thương nhân dân. Đó chính là chủ nghĩa yêu nước. Nó làm nền cho bản hùng ca bất hủ Cáo Bình Ngô, nó là ánh sáng kì diệu để Nguyễn Trãi nêu một quan điểm về quyền dân tộc và do đó ông đã định nghĩa về đất nước khá rõ ràng, hoàn chỉnh, khoa học. Trong những lời mở đầu bài cáo trang trọng, thật đĩnh đạc và tự hào.

“N hư nước Đại Việt ta từ trước

Vốn xưng nền văn hiến đã lâu

Núi sông bờ cõi đã chia

Phong tục Bắc Nam cũng khác

Từ Triệu, Đinh, Lí, Trần bao đời gây nền độc lập

Cùng Hán, Đường, Tống, Nguyên mỗi bên xưng đế một phương”

Trải qua bao biến động lịch sử, Nguyễn Trãi nói lại cái chữ đế đầy tinh thần độc lập tự chủ ấy. Nước Đại Việt có cương vực, có lịch sử, có phong tục và có văn hiến, nghĩa là có nhân nghĩa. Nó không cần và không thể phụ thuộc để tồn tại. Mọi mưu toan muốn biến nó thành quận huyện, thành chư hầu sẽ phải chịu thảm họa. Lịch sử đâu đã quên:

“Luu Cung tham công nên thất bại

Triệu Tiết thích lớn phải tiêu vong

Cửa Hàm Tử bắt sống Toa Đô

Sông Bạch Đằng giết tươi Ô Mã”

Thế mà nay bọn giặc Minh:

“Mượn tiếng điều dân phạt tội, kì thực làm việc tàn bạo, lấn cướp đất nước ta, bóc lột nhân dân ta, thuế nặng hình phiền, vơ vét của quý, dân mọn xóm làng không được yên ổn. Nhân nghĩa mà lại thế ư? (Bài 8 Quân Trung từ mệnh tập). Cái thế đứng của một dân tộc có và trọng nhân nghĩa ấy sẽ bằng mọi giá cho quân thù ném cay đắng mà cha ông chúng ta phải trả giá cho sự tàn bạo “lỗi đạo”, ngạo mạn, xác xược...

Sức mạnh nhân nghĩa của nhân dân ta “lấy yếu chống mạnh, lấy ít địch nhiều” đã làm nên chiến thắng.

Ngày mười tám, trận Chi Lăng, Liễu Thăng thất thế

TƯ TƯỞNG NHÂN NGHĨA Ở BÌNH NGÔ ĐẠI CÁO CỦA NGUYỄN TRÃI

Ngày hai mươi, trận Mã An, Liễu Thăng cắt đầu.

Ngày hăm lăm, bá tước Lương Minh bại trận tử vong

Những trang nhật kí chiến sự thể hiện một cuộc tấn công đại quy mô, mạnh mẽ, hào hùng. Chiến thắng càng gần, thế trận càng trở nên biến hóa, kẻ thù chưa kịp trở tay đối phó thì đã lại:

Đánh hồi trống thứ nhất, sạch không kinh ngạc

Đánh hồi trống thứ hai, tan tác chim muông...

Miêu tả cuộc tổng tấn công đại phá quân thù, có lẽ trong lịch sử văn học Việt Nam chưa bao giờ có những trang hào hùng sáng chói như thế. Đội quân làm nên chiến thắng ấy, chính là đội quân đã xác định “vì nhân nghĩa mà chiến đấu, vì an dân mà trừ bạo”.

Nhân nghĩa là sức mạnh để chiến thắng. “Chí nhân, đại nghĩa” là nền tảng của chủ nghĩa nhân đạo dân tộc ta bao đời đeo đuổi để tạo dựng nền văn hiến mang bản chất truyền thống của con người Việt Nam. Ở đây Nguyễn Trãi đã nêu cao chủ nghĩa nhân đạo ấy, gắn bó với nhân nghĩa mà chủ nghĩa yêu nước.

Coi trọng con người, quý trọng nhân dân, coi trọng tình hòa hiếu giữa các dân tộc. Chúng ta không vì sự man rợ của giặc mà trả thù bằng những hành động man rợ. Có gì quý hơn sinh mạng con người? “Người ta là hoa của đất” do đó nhân nghĩa sau chiến tranh là tấm lòng, là trí tuệ để giải quyết những hậu quả, cho “Bốn phương biển cả thanh bình,”... Đối với quân giặc đã bị “cầm tù như hổ đói vẫy đuôi xin cứu mạng”. Chúng ta đã “chẳng giết hại” mà cho chúng “đường hiếu sinh”. Chúng ta có cái thế để xử tội ác chiến tranh, có đủ sức để trừng phạt, nhưng nhân nghĩa không cho phép chúng ta làm điều đó khi bọn giặc “đã tham sống sợ chết mà hòa hiếu thực lòng”. Chúng ta tha tội cho chúng để chấm dứt can qua trong tương lai, để được “an dân” không phải chỉ ngày một ngày hai mà mãi mãi nhân dân được “nghĩ sức” trong thanh bình:

“Xã tắc từ đây vững bền

Giang sơn từ đây đổi mới”

Nghĩa là triết lí nhân nghĩa, hành động nhân nghĩa của chúng ta đã toàn thắng. Ta đã đạt mục đích, không cần phải xử sự như những kẻ cuồng sát không nhân nghĩa.

Tư tưởng nhân nghĩa của Nguyễn Trãi thể hiện ngay cả khi cổ vũ quân dân ta tiêu diệt giặc, nhưng lại rất cảm thông với nhân dân và binh sĩ Trung Quốc bị tàn hại bởi chiến tranh. Nguyễn Trãi từng vạch tội tướng giặc với nhân dân Trung Quốc: Chúng lại muôn cùng binh độc vũ, khiến nhân dân vô tội liên năm phải thiệt mạng ở chốn gươm đao, những kẻ lưu li phải nát gan ở nơi đồng cỏ” (Bài 28 - Quân Trung từ mệnh tập).

Bình Ngô đại cáo xét về mặt tư tưởng thì đây là tác phẩm nổi bật về chủ nghĩa nhân đạo, minh chứng hùng hồn cho cuộc chiến thắng của nhân dân ta chống giặc Minh. Triết lí nhân nghĩa của Nguyễn Trãi tiềm ẩn như mỏ quặng quý mà ta phải khai thác, đào sâu, nhưng nổi lên bề mặt lộ

TƯ TƯỞNG NHÂN NGHĨA Ở BÌNH NGÔ ĐẠI CÁO CỦA NGUYỄN TRÃI

thiên của nó chính là chủ nghĩa yêu nước, là tình cảm thương dân. Vì yêu nước thương dân mà Nguyễn Trãi có những quan niệm tiến bộ về bản chất và mục đích của đội quân nhân nghĩa, về Tổ quốc và “Bốn phương biển cả thanh bình”. Vì yêu thương dân mà trong Bình Ngô đại cáo Nguyễn Trãi tố cáo tội ác quân Minh đánh thép trong cuộc chiến tranh vệ quốc trở thành một tác phẩm còn lại mãi với thời gian.

Đã sáu trăm năm trôi qua, Nguyễn Trãi - người anh hùng dân tộc và là nhà thơ, nhà văn, tư tưởng chính trị, thực sự sống mãi trong lòng dân tộc khi các thế hệ con cháu mang tư tưởng nhân nghĩa của Người đã làm nên bao sự tích kì diệu, bao chiến công lẫy lừng, như trong chiến tranh chống Mĩ của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã tiếp thu tư tưởng nhân nghĩa ấy mà đối xử nhân đạo với những tên giặc lái. Bọn chúng đã đem bom đạn đến giết hại nhân dân ta tàn phá đất nước ta, gây bao tang tóc đau thương cho nhân dân trên mọi miền đất nước, vậy mà khi bắt sống chúng, ta vẫn đối xử nhân đạo cho và “khách sạn Hinton”, và sau ngày toàn thắng 30/04/1975 trao trả lại cho phía Mĩ. Phải chăng đó là được bắt nguồn từ tư tưởng Nguyễn Trãi.

“Dem đại nghĩa thắng hung tàn

Lấy chí nhân thay cường bạo”

Xem thêm:

- [Thuyết minh về sự nghiệp văn học của Nguyễn Trãi](#)
- [Thuyết minh về tác giả Nguyễn Trãi](#)